

Elżbieta Kozłowska Magdalena Krause Justyna Markitoń

Osoby z niepełnosprawnościami lub innymi szczególnymi potrzebami w kontakcie ze służbami mundurowymi

**Osoby z niepełnosprawnościami lub
innymi szczególnymi potrzebami
w kontakcie ze służbami mundurowymi**

Elżbieta Kozłowska • Magdalena Krause • Justyna Markitoń

Osoby z niepełnosprawnościami lub innymi szczególnymi potrzebami w kontakcie ze służbami mundurowymi

Szczecin, 2023

Fundusze Europejskie
Wiedza Edukacja Rozwój

**Rzeczpospolita
Polska**

Unia Europejska
Europejski Fundusz Społeczny

*Redakcja: Magdalena Krause
Ilustracje: Seweryn Fleischer
DTP: Studio Harmonia*

*Projekt „Uniwersyteckie Centrum Wiedzy o Dostępności w Szczecinie”
(POWR.03.05.00-00-CW03/20-00) jest współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego Program Operacyjny Wiedza Edukacja Rozwój 2014 – 2020
Oś III Szkolnictwo wyższe dla gospodarki i rozwoju
Działanie 3.5 Kompleksowe programy szkół wyższych*

Projekt rozwojowo-wdrożeniowy realizowany przez Wydział Prawa i Administracji Uniwersytetu Szczecińskiego w partnerstwie z Zachodniopomorskim Uniwersytetem Technologicznym w Szczecinie.

**UNIWERSYTECKIE CENTRUM WIEDZY
O DOSTĘPNOŚCI W SZCZECINIE**

Spis treści

Wprowadzenie	9
Rozdział I. Zagadnienia ogólne dotyczące niepełnosprawności oraz osób ze szczególnymi potrzebami	11
1. Pojęcie niepełnosprawności	12
2. Definicje poszczególnych rodzajów niepełnosprawności.	14
3. Niepełnosprawność intelektualna a choroba psychiczna.	16
4. Podstawy prawne, regulujące zagadnienia związane z niepełnosprawnościami oraz szczególnymi potrzebami	18
Rozdział II. Osoby z niepełnosprawnościami lub innymi szczególnymi potrzebami w kontakcie ze służbami mundurowymi	20
1. Organy ścigania dostępne dla osób z niepełnosprawnością intelektualną.	21
2. Postawa funkcjonariuszy organów ścigania wobec osób z niepełnosprawnościami lub innymi szczególnymi potrzebami.	23
Rozdział III. Osoby z niepełnosprawnościami jako interesanci. Podstawowe zasady obsługi	26
1. Savoir-vivre wobec osoby z niepełnosprawnościami	26
2. Wyzwania stojące przed przedstawicielami służb mundurowych w kontakcie z interesantami	

	z niepełnosprawnościami	32
3.	Osoba z niepełnosprawnością z psem przewodnikiem jako interesant	35
Rozdział IV.	Studium przypadków. Przykłady dobrych praktyk.	38
1.	Osoba z zaburzeniami psychicznymi na komisariacie policji	39
2.	Osoba z niepełnosprawnością ruchową w zakładzie karnym/areszcie śledczym	43
Zakończenie		48
Wykaz źródeł		49

Wprowadzenie

Za sprawą wdrażania postanowień ustaw, likwidujących bariery architektoniczne, informacyjno-komunikacyjne oraz cyfrowe, z roku na rok wzrasta powszechna świadomość, dotycząca funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami w przestrzeni publicznej. I choć większość z nas zdążyła się już zorientować, w jaki sposób należy wyjść naprzeciw osobom ze szczególnymi potrzebami gdy te przychodzą do urzędu, uniwersytetu, czy do banku, to nadal istnieją miejsca, których specyfika wymaga bardziej wnikliwego spojrzenia na temat niepełnosprawności.

Autorki niniejszego podręcznika, na co dzień mające styczność ze studentami z orzeczeniem o niepełnosprawności, postanowiły przyjrzeć się bliżej aspektom często pomijanym przez poradniki dobrych praktyk i opisać preferowane przykłady zachowań w komisariacie policji, podczas aresztowania oraz przebywania w zakładzie karnym.

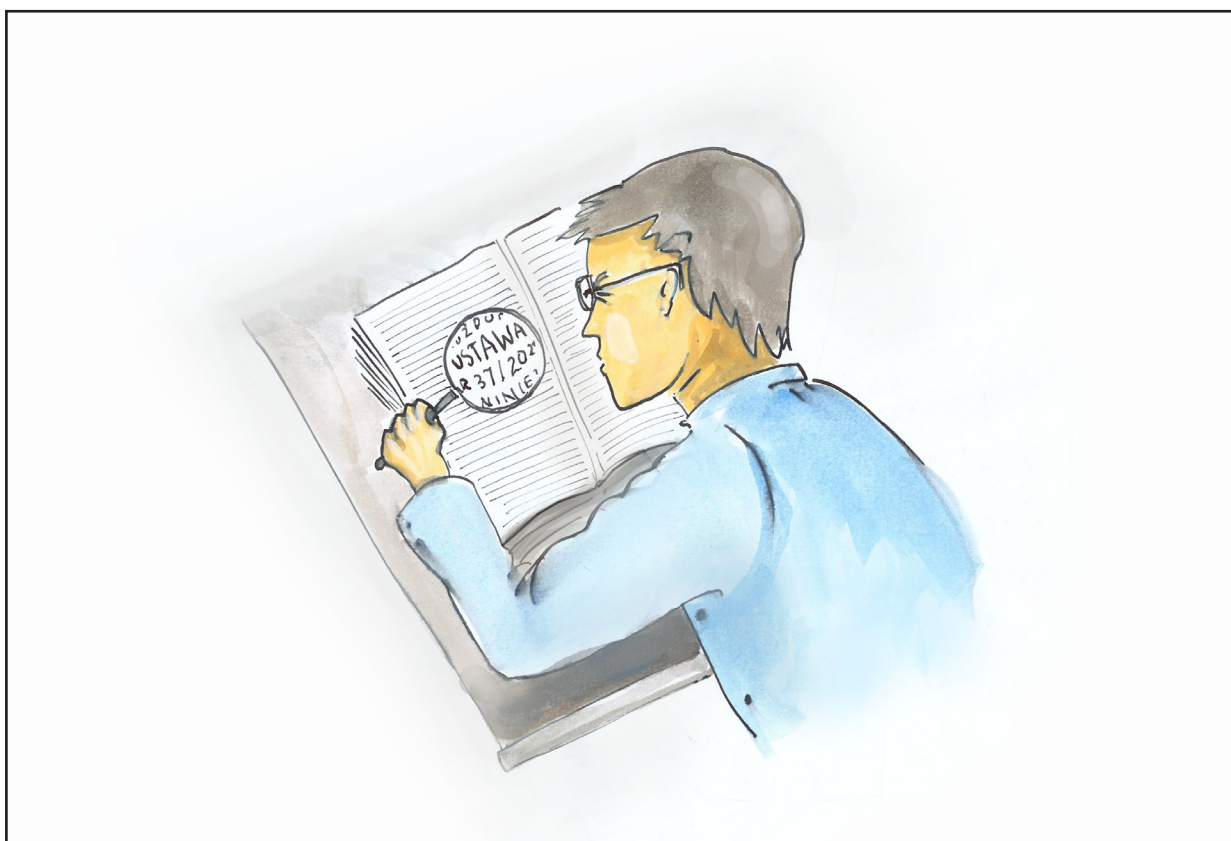
Czym jest niepełnosprawność, w jaki sposób uchronić się przed stygmatyzacją, jak potraktować wizytę w komisariacie osoby w towarzystwie psa przewodnika i nade wszystko – jak uczynić miejsce w naturze swej społecznie niedostępne – dostępnym dla osób z niepełnosprawnościami - na te, i wiele innych pytań starają się odpowiedzieć autorki.

Wejście do budynku policji. Nad wejściem na granatowym tle biały napis „policja”. Do wejścia prowadzą cztery strome stopnie, poręcze po obu stronach zaczynają się przy drugim stopniu. Poręcz i schody szare. Przed schodami trzy osoby. Po lewej, tyłem do schodów, wysoki mężczyzna w niebieskiej koszuli, ciemne okulary, w ręce trzyma białą laskę. Na środku, bokiem do schodów kobieta w zaawansowanej ciąży, długie blond włosy, pudrowa sukienka. Po prawej, przodem do schodów, mężczyzna w czerwonej koszuli na wózku.

Rozdział I

Zagadnienia ogólne dotyczące niepełnosprawności oraz osób ze szczególnymi potrzebami

Na rysunku słabowidzący mężczyzna pochylony nad książką, mruży oczy, w lewej ręce trzyma lupę. Na powiększonym przez lupę fragmencie widoczny tekst aktu prawnego.

1. Pojęcie niepełnosprawności

Zapewnienie dostępnych warunków ogółowi społeczeństwa bez dyskryminowania jakiejkolwiek grupy jest priorytetem wszystkich, którzy mają bezpośredni kontakt z drugim człowiekiem. Miarą rozwoju społeczeństwa powinno być poszanowanie wartości i godności człowieka jako suwerennej jednostki. Nie ulega wątpliwości, że w tym celu musimy kształcić w sobie świadomość różnorodności istnienia szczególnych potrzeb. Szczególnie, że należymy do społeczeństwa, które w wielu aspektach życia ulega nieustannym przeobrażeniom.

Próbując uchwycić istotę pojęcia niepełnosprawności należy mieć na uwadze to, że nie istnieje jednoznaczna definicja takowej. Do niepełnosprawności odnosimy się w ujęciu interdyscyplinarnym – i w zależności od tego, jaka dziedzina zajmuje się jej istotą; czy jest to prawo, pedagogika, psychologia, socjologia czy inne dziedziny, z takiej perspektywy ujmowane będzie jej pojęcie. Każda ze wskazanych wyżej nauk przyjmuje za przedmiot swych zainteresowań inny aspekt funkcjonowania niepełnosprawności. Jednak bez względu na reprezentowane podejście, zawsze priorytetem pozostaje godność człowieka.

W życiu codziennym, aspekt niepełnosprawności ujmowany jest w dwóch modelach, tj. medycznym i społecznym.

W pierwszym ujęciu rozpatrujemy niepełnosprawność jako konsekwencję konkretnej choroby, natomiast model społeczny traktuje niepełnosprawność jako wynik napotkania na różnorodne bariery w życiu codziennym.

Z uwagi na dynamiczny rozwój społeczeństwa i akcentowanie podmiotowości człowieka, dąży się do zmiany pojmowania niepełnosprawności z wyraźnym naciskiem na jej aspekt społeczny.

Ostatnie lata przyniosły widoczną zmianę w sposobie definiowania

niepełnosprawności postrzeganej jako cechy, którą osoba posiada. Choć literatura naukowa od dawna posługuje się pojęciem *osoby niepełnosprawnej*, to wraz z rozwojem świadomości społeczeństw i empatią wobec tego środowiska coraz szersze gremia posługują się określeniem *osoba z niepełnosprawnością*. Pojęcie osoby z niepełnosprawnością, co zauważa Barbara Mikołajczyk: „wydaje się szersze niż osoby niepełnosprawnej, która kojarzy się z widocznym upośledzeniem lub medycznym orzeczeniem o jej niepełnosprawności” (Mikołajczyk, 2012). W takim ujęciu podchodzi się do człowieka przede wszystkim jako do jednostki, której nie definiuje określona niepełnosprawność. Zaleca się wprowadzenie dobrych praktyk w tym zakresie i uwrażliwianie środowiska na posługiwanie się zalecanym słownictwem.

W 2019 roku, wraz z wejściem w życie ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, rozszerzono katalog osób, wymagających wsparcia. Mianowicie, w art.2 wprowadzono pojęcie osoby o szczególnych potrzebach wskazując, że jest to osoba, która ze względu na swoje cechy zewnętrzne lub wewnętrzne, albo ze względu na okoliczności, w których się znalazła, musi podjąć dodatkowe działania lub zastosować dodatkowe środki w celu przezwyciężenia bariery, aby uczestniczyć w różnych sferach życia na zasadzie równości z innymi osobami. Definicja ustawowa obejmuje tym samym zarówno osoby z niepełnosprawnościami, jak i osoby starsze, opiekujące się dziećmi, czy doświadczające tymczasowych problemów zdrowotnych (np. osoby z nogą w gipsie). Uniwersalność przytoczonej definicji polega na tym, iż człowiek staje się osobą ze szczególnymi potrzebami w momencie zetknięcia się z konkretną barierą. Stan szczególnej potrzeby może zatem dotyczyć każdego, w zależności od niedogodności, która pojawiła się w danym czasie.

Świadomość niepełnosprawności pozwala dobrać właściwe metody i narzędzia, ułatwiające kontakt z osobami z niepełnosprawnościami. Zmiana naszego podejścia w tym zakresie ma zaś prowadzić do zapewniania wysokich standardów obsługi oraz form współpracy z osobami o szczególnych potrzebach.

2. Definicje poszczególnych rodzajów niepełnosprawności

Charakterystyka najczęściej występujących niepełnosprawności, z którymi można zetknąć się w swojej pracy zawodowej, pozwoli zdobyć cenne wskazówki, pomocne w codziennych kontaktach z osobami z niepełnosprawnościami. Nie raz zdarza się nam stanąć przed wyzwaniem, które traktujemy jako trudne do podjęcia z powodu nieznajomości tematu oraz własnych przekonań.

I tak, jeśli chodzi o **niepełnosprawność wzrokową**, rozróżnia się osoby niewidome, ociemniałe i słabowidzące. Do osób niewidomych zalicza się osoby, które urodziły się niewidome lub straciły wzrok do 5 roku życia. Osoby te nie posiadają żadnych wrażeń wzrokowych.

Według kryteriów, przyjętych przez Światową Organizację Zdrowia, za osoby niewidome uznaje się osoby:

1. z całkowitym brakiem wzroku,
2. których ostrość wzroku nie przekracza 1/20 normalnej ostrości widzenia w lepszym oku, przy zastosowaniu szkieł korekcyjnych,
3. których pole widzenia nie jest większe niż 20° (widzenie lunetowe).

Z kolei do osób ociemniałych zalicza się osoby, u których utrata wzroku nastąpiła po 5 roku życia nagle, np. wskutek urazów mechanicznych lub stopniowo, na skutek chorób przewlekłych.

Osoby słabowidzące zwykle tracą wzrok w przebiegu różnorodnych schorzeń współwystępujących. Mają znaczną utratę wzroku. Odróżniają one światło od ciemności i z odległości 1 metra rozpoznają zarys obiektów. Zwykle występuje w tym przypadku ograniczone pole widzenia. Za osoby słabowidzące uważa się te, których ostrość wzroku po korekcji optycznej sięga 0,3 pełnej ostrości.

Z kolei w **niepełnosprawności słuchu** wyróżnia się osoby niesłyszące

i osoby słabosłyszące. Nie jest normą, że wszystkie te osoby posługują się językiem migowym. Osoby niedosłyszące zwykle mają aparaty słuchowe lub implanty ślimakowe, wspomagające słyszenie. Istotne w kontakcie z osobami z niepełnosprawnością słuchową jest ustalenie preferowanego sposobu komunikowania się (np. Polski Język Migowy). Tylko mała grupa osób niesłyszących posiada umiejętność odczytywania z ruchu ust.

W aspekcie medycznym wyróżnia się pięć stopni uszkodzenia słuchu:

1. ubytek słuchu do 20 dB (słuch w normie) – osoby, które nie mają trudności w odbiorze informacji głosowych i poprawnie formułują wypowiedzi;
2. ubytek słuchu w granicach 21-40 dB (lekki stopień uszkodzenia słuchu – osoby lekko niedosłyszące – osoby takie mogą mieć problemy ze słyszeniem z dużej odległości, w zatłoczonych miejscach czy z rozróżnieniem niektórych głosek; czasami korzystają z aparatów słuchowych);
3. ubytek słuchu w granicach 41-70 dB (umiarkowany stopień uszkodzenia słuchu) – osoby niedosłyszące (słabosłyszące) – osoby te mają problemy ze słyszeniem i rozumieniem mowy. Większość korzysta z aparatów słuchowych, implantów lub innych urządzeń wspomagających słuch. Ich mowa może być niewyraźna lub spowolniona;
4. ubytek słuchu w granicach 71-90 dB (znaczny stopień uszkodzenia słuchu) – osoby niesłyszące, które nawet przy korzystaniu z aparatów słuchowych mają problemy z identyfikacją wszystkich dźwięków mowy;
5. ubytek słuchu powyżej 90 dB (głęboki ubytek słuchu) – osoby niesłyszące, które mają całkowity brak możliwości odbierania mowy za pomocą słuchu. W ich przypadku aparaty słuchowe tylko w niewielkim stopniu wspomagają odbiór dźwięków z otoczenia.

Z własnego doświadczenia w pracy z osobami z niepełnosprawnościami możemy stwierdzić, iż kolejnym, często występującym rodzajem niepełnosprawności jest **niepełnosprawność ruchowa**. W tym przypadku przyjmuje się kryterium podziału

choroby poszczególnych układów narządu ruchu. W myśl tego, wyróżniamy niepełnosprawności układu:

1. kostno-stawowego,
2. mięśniowego,
3. naczyniowego,
4. nerwowego.

Osoby z niepełnosprawnością ruchową mogą mieć problemy z przemieszczaniem się, jak również problemy ze sprawnością manualną.

3. Niepełnosprawność intelektualna a choroba psychiczna

Istnieją także niepełnosprawności, które nie manifestują się w widoczny sposób. Wówczas nie zauważamy ich jawnych oznak, jak ma to miejsce np. w przypadku dysfunkcji ruchowej. Do takich niepełnosprawności zaliczyć można niepełnosprawność intelektualną, którą definiuje się jako obniżone możliwości intelektualne, niski iloraz inteligencji (tj. poniżej 70 w skali Wechslera) oraz ograniczoną możliwość przystosowania społecznego.

Wyróżnia się cztery stopnie niepełnosprawności: lekki, umiarkowany, znaczny i głęboki. U osób tych, w głównej mierze zauważalne są problemy w funkcjonowaniu poznawczym, emocjonalnym oraz adaptacyjnym. Istotne jest to, że niepełnosprawność intelektualna nie jest chorobą, lecz trwałym stanem obniżonych możliwości umysłowych. Jest ona ponadto złożonym zaburzeniem o niejednorodnych objawach i zróżnicowanym stopniu nasilenia, często determinującym sposób funkcjonowania danej osoby w społeczeństwie.

Wcześniej była już mowa o stosowaniu właściwej terminologii względem osób z niepełnosprawnościami. Także i w tym rozdziale należy zaakcentować właściwe

sposoby posługiwania się analizowanym terminem. W literaturze specjalistycznej zamiennie używa się pojęć: **niepełnosprawność intelektualna** i **upośledzenie umysłowe**. Jednak coraz większą wagę przywiązuje się do poprawności używania określeń, dotyczących osób z niepełnosprawnością intelektualną podkreślając, że część z używanych w języku potocznym terminów może mieć zabarwienie pejoratywne. Podmiotowe podejście do osoby z niepełnosprawnością podkreśla wartość i integralność jednostki. Wyraźnie akcentowane jest zastępowanie terminu upośledzenie umysłowe terminem niepełnosprawność intelektualna, czy niepełnosprawność umysłowa. Przedmiotowa terminologia zaczęła być stosowana pod koniec lat 90-tych XX wieku, kiedy Międzynarodowe Stowarzyszenie do Badań Naukowych nad Upośledzeniem Umysłowym stwierdziło, że pierwotnie stosowane określenie jest niezwykle stygmatyzujące. Zmiana terminologii ma więc na celu uniknięcie tego. Tak jak w przypadku osoby z niepełnosprawnością, nie traktujemy niepełnosprawności intelektualnej jako cechy. Wprowadzać należy dobre praktyki w tym względzie w swoim środowisku poprzez kształtowanie właściwych postaw i posługiwanie się właściwą terminologią, mającą pozytywny - nie zaś pejoratywny wydźwięk.

Warto uwzględnić perspektywę odmiennej patogenezy różnych poziomów funkcjonowania intelektualnego, prowadzącej się do ograniczenia realizacji społecznych wymagań. Znajduje to zastosowanie w niemal wszystkich sferach funkcjonowania osoby z niepełnosprawnością intelektualną.

Z kolei rozpatrując naturę chorób psychicznych, najistotniejszą wagę przywiązuje się do ich medycznego aspektu. Definicja chorób psychicznych jest niejednorodna, zatem ogólnie zakłada się, że są one wszelkimi zaburzeniami typu psychotycznego, którym towarzyszą: urojenia, omamy, poważne zaburzenia nastroju i emocji. Są to wszelkie odstępstwa od stanu zdrowia psychicznego, które wymagają leczenia specjalistycznego. Można uznać, iż destabilizują one funkcjonowanie człowieka.

W żadnym wypadku nie należy utożsamiać niepełnosprawności intelektualnej

z chorobą psychiczną. Są to dwie odrębne kategorie. Zasadnicza różnica polega bowiem na istocie ich obu: z niepełnosprawnością intelektualną człowiek się rodzi, gdyż powstała ona w okresie prenatalnym, np. wskutek działania nieprawidłowości w kształtowaniu się struktur mózgu. Pomimo tego, że posiada kod klasyfikacyjny w ICD -10 i DSM-V, nie jest ona chorobą w rozumieniu medycznym.

4. Podstawy prawne, regulujące zagadnienia związane z niepełnosprawnościami oraz szczególnymi potrzebami

W życiu społecznym obowiązuje szereg aktów prawnych, wdrażanych przez poszczególne instytucje. Poniżej przytoczone zostaną te z nich, które traktują o zagadnieniach, związanych z niepełnosprawnościami i szczególnymi potrzebami. Akty prawne znajdują zastosowanie w zależności od tego, o jakich aspektach niepełnosprawności traktują. Jedne z nich odnoszą się do katalogu świadczeń społecznych, przyznawanych przez organy administracyjne, inne z kolei znajdują zastosowanie w odniesieniu do ogólnego funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami. Wszystkie one gwarantują poszanowanie praw i godności ludzkiej.

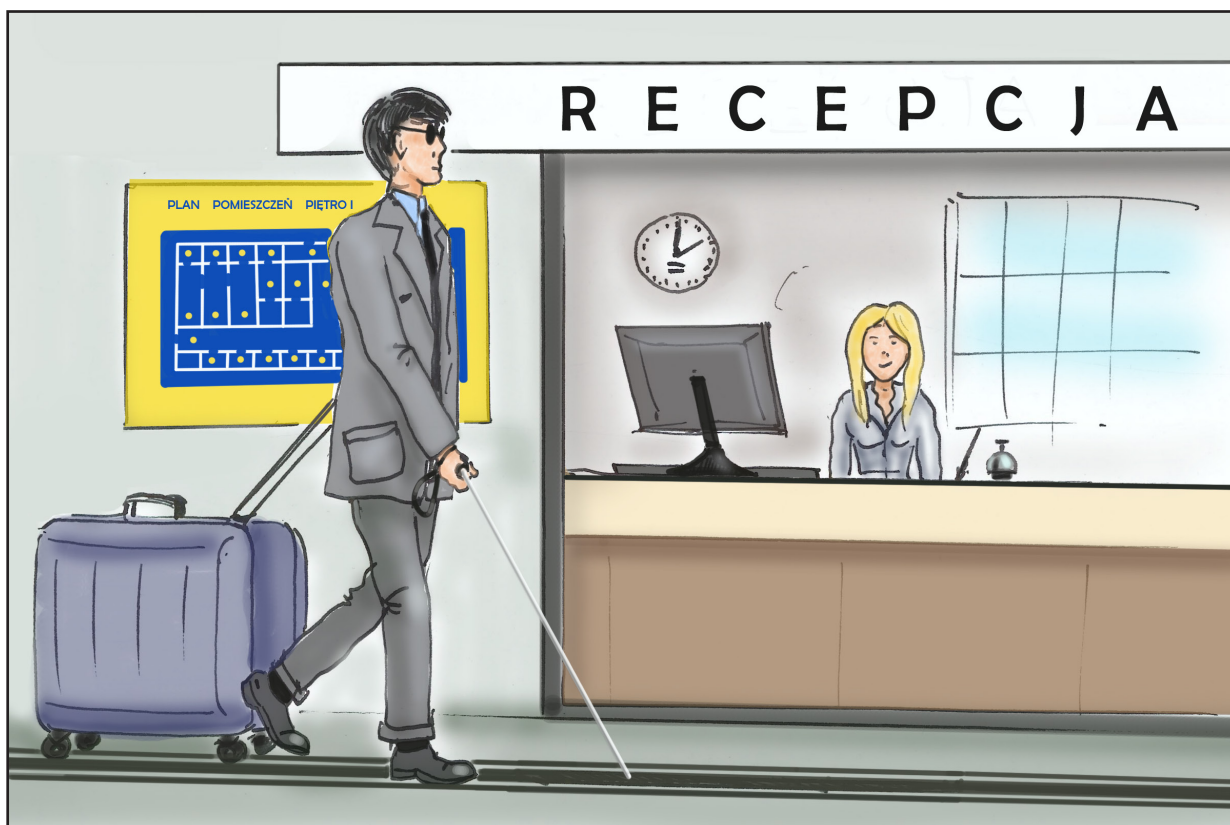
Najistotniejsze regulacje prawne, dotyczące osób z niepełnosprawnościami oraz ze szczególnymi potrzebami, to m.in.:

- Konstytucja RP z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483, z późn. zm.);
- Ustawa z 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz. U. z 2011 r. nr 127, poz. 721 z późn. zm.);
- Konwencja o Prawach Osób Niepełnosprawnych sporządzona w Nowym Jorku 13 grudnia w 2006 r.; (Dz.U. 2012 poz. 1169);
- Ustawa z 4 kwietnia 2019 r. o dostępności cyfrowej stron internetowych

- i aplikacji mobilnych podmiotów publicznych (Dz. U. 2019 poz. 848);
- Ustawa z 19 lipca 2019 r. o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami; (Dz. U. 2019 poz. 1696);
 - Ustawa z 24 kwietnia 2003 r. Przepisy wprowadzające ustawę o działalności pożytku publicznego i o wolontariacie (Dz. U. z 2003 r. nr 96, poz. 874;
 - Deklaracja Praw osób niepełnosprawnych przyjęta przez Zgromadzenie Ogólne Organizacji Narodów Zjednoczonych uchwałą 2856 (XXVI) 9 grudnia 1975 roku;
 - Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego; (Dz.U. 1994 Nr 111 poz. 535);
 - Ustawa z 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2004 r. nr 64, poz. 593);
 - Rozporządzenie Ministra Gospodarki, Pracy i Polityki Społecznej z 15 lipca 2003 r. w sprawie orzekania o niepełnosprawności i stopniu niepełnosprawności (Dz. U. Nr 139, poz. 1328);
 - Ustawa o języku migowym i innych formach porozumiewania się z 19 sierpnia 2011 roku. (Dz. U. 2011 Nr 209 poz. 1243).

Rozdział II

Osoby z niepełnosprawnościami lub innymi szczególnymi potrzebami w kontakcie ze służbami mundurowymi

Na rysunku po prawej widoczna lada, nad nią czarnymi literami na białym tle napis „repcja”. Za ladą siedzi kobieta w szarym uniformie, blond włosy. Obok kobiety na blacie duży monitor. Od lewej zbliża się niewidomy mężczyzna w szarym garniturze. Idzie wzdłuż ściany na której wisi kontrastowy plan pomieszczeń. Mężczyzna ciągnie dużą walizkę na kółkach, końcem białej laski przesuwając po ścieżce prowadzącej, umieszczonej wzdłuż recepcji.

1. Organy ścigania dostępne dla osób z niepełnosprawnością intelektualną

Poszczególne instytucje publiczne już od dawna wprowadzają zasady, dotyczące dostępności dla osób z niepełnosprawnościami i ze szczególnymi potrzebami. Warto w tym miejscu wspomnieć, że w art. 6 Ustawy o zapewnieniu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami, uregulowane zostały minimalne wymagania, jakie należy spełnić, by zapewnić dostępność w trzech kluczowych obszarach, tj.:

- dostępności architektonicznej;
- dostępności cyfrowej;
- dostępności komunikacyjno-informacyjnej.

W zakresie niwelowania bariery architektonicznej konieczne jest, by jednostki publiczne zapewniły dostęp do podlegających im budynków. O dostępnym budynku możemy mówić wtedy, gdy znajduje się w nim m.in. podjazd czy platforma dla osób z niepełnosprawnościami, dostosowana winda, toalety dla osób poruszających się na wózkach, a także wyznaczone miejsca parkingowe, dostosowane do potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

W kontekście dostępności cyfrowej, jednostki publiczne również muszą spełniać warunek adaptowania stron internetowych i aplikacji mobilnych do potrzeb osób ze szczególnymi potrzebami. Powinny one być tworzone z zachowaniem wszelkich wymaganych standardów dostępności cyfrowej i wytycznych, dotyczących treści internetowych.

Z kolei w ramach zagwarantowania dostępności komunikacyjno-informacyjnej, należy umożliwić obsługę osób z niepełnosprawnościami lub specjalnymi potrzebami z wykorzystaniem środków wspierających komunikowanie się. Należy także wyposażyć budynki w pętle indukcyjne, systemy FM czy inne urządzenia, wspomagające słuch w przypadku osób słabosłyszących. Istotne jest również

zapewnienie możliwości korzystania z usług tłumacza języka migowego.

Zalecane jest również redagowanie formularzy w prostym języku, a także opracowanie dostępnych dokumentów dla osób z dysfunkcjami narządu wzroku. Na stronach instytucji publicznych, powinien być umieszczony plik, przygotowany w oparciu o wytyczne ETR (Easy to Read), zawierający najistotniejsze informacje dotyczące instytucji i zakresu procedowanych spraw. Istota przekazywanej informacji polega na jej prostym i zwięzłym ujęciu, tak by przekaz był zrozumiały dla osób z trudnościami poznawczymi.

Organy ścigania, takie jak prokuratura czy policja, podczas prowadzonych czynności również mogą napotkać na swej drodze osoby z niepełnosprawnością intelektualną. Mają one zwykle obniżoną zdolność do rozpoznania znaczenia swojego czynu, wobec czego stanowią niezwykle wrażliwą grupę społeczną. Wobec powyższego, istotne jest właściwe przeprowadzanie z nimi rozmów.

Poniżej przedstawiono kilka istotnych wytycznych, które należy zastosować podczas prowadzenia rozmowy z osobą z niepełnosprawnością intelektualną:

- zapewnić spokojne, komfortowe i pozbawione nadmiernych bodźców pomieszczenie;
- wyraźnie się przedstawić, wytłumaczyć cel i proponowany przebieg rozmowy;
- starać się być empatycznym;
- nie wywierać presji na rozmówcy, by nawiązał kontakt wzrokowy;
- przekazywać proste, zwięzłe komunikaty werbalne;
- upewniać się u rozmówcy, że jego wypowiedź jest zrozumiała;
- unikać używania skomplikowanych/technicznych określeń i pojęć;
- przypominać w trakcie rozmowy o jej celu;
- nie przeciągać rozmowy dłużej, niż wymaga tego sytuacja;
- upewnić się, czy rozmówca nie potrzebuje chwili przerwy, jeśli zauważalne są u niego oznaki zdenerwowania;
- w ramach uspokojenia rozmówcy, zmienić temat rozmowy na neutralny,

jeśli sytuacja na to pozwala;

- wziąć pod uwagę to, że rozmówca może mieć problem z określaniem jednostek czasu w odniesieniu do konkretnych wydarzeń;
- postarać się wychwycić fakty i istotne szczegóły z toku rozmowy, które będzie można jednoznacznie oddzielić od niespójnych wypowiedzi;
- pamiętać o tym, że stan emocjonalny wpływa znacząco na sposób konstruowania zdań przez osobę z niepełnosprawnością intelektualną. Mogą stać się one chaotyczne i niespójne;
- z uwagi na specyficzny poziom funkcjonowania rozmówcy, dobierać elastycznie metody prowadzenia rozmowy.

Warto weryfikować i wzbogacać swoją wiedzę w zakresie wszystkich rodzajów niepełnosprawności. Pozwoli to na większą elastyczność i umożliwi efektywne reagowanie na potrzeby osób z niepełnosprawnościami.

2. Postawa funkcjonariuszy organów ścigania wobec osób z niepełnosprawnościami lub innymi szczególnymi potrzebami

Nie ulega wątpliwości, że osoby z niepełnosprawnościami stanowią dla przedstawicieli organów ścigania szczególnie wymagającą grupę, dlatego tak istotne jest to, by nie kierować się w kontakcie z nimi powszechnymi stereotypami. Często funkcjonujące w społeczeństwie przekonanie, że wszystkie osoby z niepełnosprawnościami funkcjonują podobnie, jest błędne. Takie podejście może być krzywdzące, dlatego należy zasadnie i z wyczuciem stosować dostępne w tym względzie regulacje. Wstępna identyfikacja osoby z niepełnosprawnością i rzetelna ocena jej potrzeb, konieczne są już podczas nawiązania pierwszego kontaktu. Umiejętność ta jest kluczowa dla nawiązania komunikacji.

W ramach propagowania dobrych praktyk zaleca się, by dążyć do wypracowania

ogólnie przyjętych standardów w kontaktach funkcjonariuszy jednostek mundurowych z osobami z niepełnosprawnościami oraz osobami o szczególnych potrzebach. Postawy te należy kształtować w racjonalny i łatwy do wprowadzenia w życie sposób.

W procesie tworzenia, a na dalszym etapie modyfikacji owych standardów, należy respektować zapisy ujęte w Strategii na rzecz Osób z Niepełnosprawnościami na lata 2021–2030, przyjętej uchwałą Rady Ministrów 14 lutego 2017 r. Zawarte zostały w niej m.in. wytyczne, w odniesieniu do dostosowania wytypowanych pomieszczeń dla osób zatrzymanych lub doprowadzonych w celu wytrzeźwienia oraz policyjnych izb dziecka do potrzeb osób z niepełnosprawnościami. Warto docenić także znaczenie praktykowania konsultacji i wymiany doświadczeń, co pozwoli na modyfikowanie błędnych postaw.

Postawa funkcjonariuszy wobec osób z niepełnosprawnościami powinna być pozbawiona jakichkolwiek uprzedzeń. Znajomość specyfiki poszczególnych rodzajów niepełnosprawności sprawi, że kontakt z tymi osobami będzie ułatwiony. Poniżej przybliżone zostaną podstawowe zasady, które należy mieć na względzie w kontaktach interpersonalnych z osobami z niepełnosprawnościami. Stosowanie ich we wzajemnych relacjach stanowi fundament realizacji dobrych praktyk.

Warto w swoim zachowaniu wobec osób z niepełnosprawnościami realizować **zasadę indywidualności**, traktującą o postrzeganiu każdej osoby jako odrębnej jednostki, posiadającej własne doświadczenia życiowe i własny system wartości. Koresponduje ona z **zasadą indywidualnego dopasowania**, które jest rozumiane jako dostosowanie działań do możliwości i indywidualnego potencjału konkretnej osoby. Najistotniejsza powinna być jednak **zasada poufności przeprowadzanej rozmowy**. Należy również mieć na uwadze konieczność respektowania **zasady samostanowienia**. Osoba z niepełnosprawnością powinna mieć możliwość ustosunkowania się do dokonanej oceny swoich możliwości i potrzeb. W myśl powyższych zasad, należy uwzględnić **zasadę elastyczności**, rozumianą jako

możliwość modyfikacji struktury czy procedur w zależności od potrzeb osób z niepełnosprawnościami.

Niedyskryminowanie pod jakimkolwiek względem osób z niepełnosprawnościami, zawsze powinno być traktowane jako priorytet. Wspomniana wcześniej właściwa identyfikacja osób z niepełnosprawnościami i rozpoznanie ich kardynalnych potrzeb, pozwoli na zapewnienie poprawności prowadzonych postępowań, co w znaczący sposób może wpłynąć na efektywność działania wszystkich organów ścigania. W kolejnym rozdziale znajdą Państwo zasady kontaktów z osobami z niepełnosprawnościami.

Rozdział III

Osoby z niepełnosprawnościami jako interesanci. Podstawowe zasady obsługi

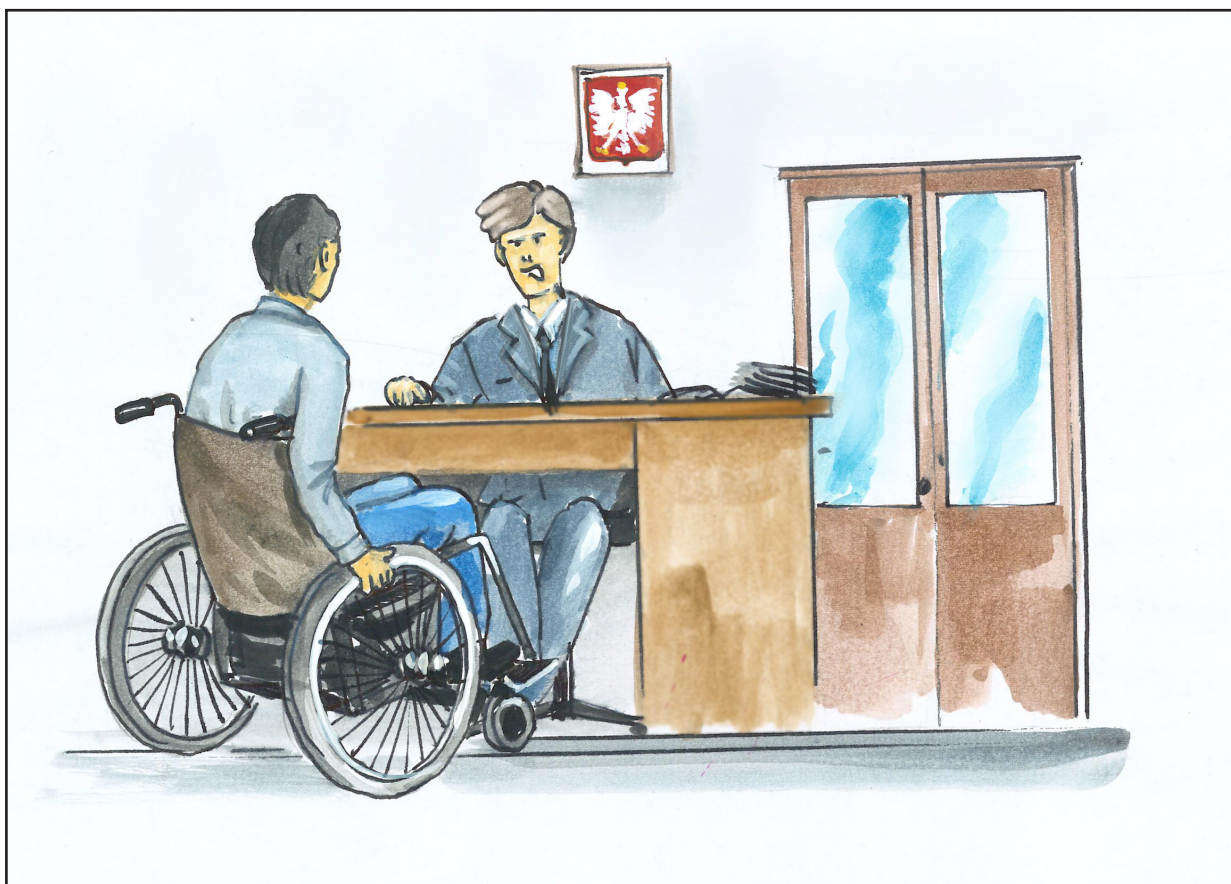
1. Savoir-vivre wobec osoby z niepełnosprawnościami

W ostatnich latach, dzięki skutecznemu wdrażaniu ustaw o dostępności, służących w swej normatywnej istocie likwidowaniu barier, ludzie z niepełnosprawnościami włączani są w coraz szersze kręgi życia społecznego. Aktywnie partycypują w środowisku sportowym i kulturalnym, prowadzą samochód, zdobywają wiedzę na uniwersytetach i samodzielnie załatwiają sprawy urzędowe. Sprawia to, że ich widok w różnych budynkach użyteczności publicznej stał się powszedniejszy, rozmowa o szczególnych potrzebach bardziej otwarta, a nasze zachowanie wobec nich – życzliwsze. Nadal jednak nie o wszystkich aspektach funkcjonowania wiemy na tyle, by strach przed popełnieniem gąfy nie paraliżował przed dłuższym obcowaniem z osobą z niepełnosprawnością. Zrozumiałym jest zatem, że zarówno przedstawiciele służb mundurowych, jak i najbliższe środowisko osadzonego ze szczególnymi potrzebami mogą odczuwać strach przed kontaktem z nim. Dlatego też, poniżej zawarto kilka użytecznych sposobów na to, by podczas rozmowy z interesantem/osadzonym z niepełnosprawnością respektowane były wszelkie wymogi prawne.

W pierwszej kolejności, należy dołożyć wszelkich starań, by zyskać jak największą

świadomość niepełnosprawności. Niewiedza na temat tego, w jaki sposób funkcjonują takie osoby, jakie mają prawa, przywileje i czego mogą oczekiwać, nie może nas hamować przed właściwą interakcją.

Warto pamiętać o tym, że nie każdy rodzi się z niepełnosprawnością. Może być ona nabyta, na przykład w wyniku urazu lub choroby (lecz w przeciwieństwie do choroby, niepełnosprawność jest stanem trwałym, którego nie da się wyleczyć). Istnieje pięć podstawowych obszarów niepełnosprawności: dysfunkcja wzroku, słuchu, niepełnosprawność ruchowa oraz intelektualna.

Na rysunku wnętrze urzędu. Obniżony blat. Po przeciwnych stronach blatu siedzi dwóch mężczyzn: funkcjonariusz i mężczyzna na wózku. Funkcjonariusz w szarym mundurze przodem do blatu, twarz zwrócona w kierunku rozmówcy, na blacie dokumenty. Na ścianie za funkcjonariuszem godło Polski. Mężczyzna na wózku widoczny tyłem, wózek ustawiony tuż przy blacie, twarz skierowana w stronę funkcjonariusza. Mężczyźni rozmawiają. Ten sam rysunek znajduje się na stronie tytułowej.

Wskazówki przydatne do rozmowy z osobą z dysfunkcją wzroku:

- Należy rozpoznać rodzaj niepełnosprawności: atrybutem osoby niewidomej jest biała laska, może ona (ale nie musi) nosić ciemne okulary, może jej również towarzyszyć pies przewodnik. Często zdarza się, że osoba niedowidząca, ociemniała, bądź niewidoma pojawia się w danej jednostce w obecności swojego asystenta. W takim wypadku trzeba pamiętać, by zawsze zwracać się bezpośrednio do osoby z niepełnosprawnością, a nie do jej towarzysza;
- W przypadku pierwszej wizyty na komisariacie policji lud podczas wykonywania innych czynności służbowych, należy przywitać się i przedstawić. Trzeba mówić we właściwym sobie tempie i nie podnosić głosu;
- Należy uprzedzić, o każdorazowym opuszczaniu pomieszczenia. Nie wolno osoby niewidomej zostawić samej na środku sali. Dobrze jest podprowadzić ją do ściany lub innego punktu orientacyjnego, jednocześnie informując, gdzie jest wyjście, używając przy tym konkretnych wskazówek: na prawo, prosto, po schodach etc. Można także poinformować o ewentualnych przeszkodach na drodze, kiedy w drzwiach znajduje się próg, a w podłodze szczelina;
- Bardzo ważne jest wyznaczenie wszelkich punktów oparcia: rozstając się z osobą niewidomą przy schodach, należy pozwolić jej złapać poręcz;
- Podprowadzając osobę niewidomą do wyznaczonego punktu, nie wolno jej popychać ani ciągnąć za sobą. Oferując podanie swojego ramienia, należy iść nieznacznie przed nią;
- Choć wiele osób niewidomych lub niedowidzących dobrze radzi sobie z odczytywaniem dokumentów (używając w tym celu specjalnych programów komputerowych, syntezatorów mowy, lup powiększających, czy rzadziej już dziś systemu sześciopunktowego), zawsze można zaproponować odczytanie tekstu na głos. Jeśli osoba niewidoma musi złożyć swój podpis w komisariacie lub innej jednostce, należy zaproponować jej wykorzystanie specjalnej ramki.

Wskazówki przydatne do rozmowy z osobą z dysfunkcją słuchu:

- Należy rozpoznać konkretny rodzaj niepełnosprawności: osoby głuche bardzo często porozumiewają się dzięki wykorzystaniu języka migowego, mogą czytać z ruchu warg, bądź komunikować się za pomocą pisma na kartce czy tablecie. Warto o tym pamiętać, ponieważ do każdej z wybranych ścieżek komunikacji będzie wymagane zachowanie szczególnej ostrożności. Osobom niedosłyszącym pomaga noszenie aparatu słuchowego, a w instytucjach publicznych powinna zostać zainstalowana pętla indukcyjna, która pomoże wyeliminować niepotrzebne zakłócenia w odbiorze dźwięku;
- W pierwszym kontakcie z osobą głuchą, należy zapytać jaką formę komunikacji preferuje. Jeśli czyta ona z ruchu warg, należy pamiętać, by twarz rozmówcy znajdowała się w pełnym oświetleniu, nie zakrywać ust włosami lub dłonią, starać się mówić wolno i wyraźnie, a także być ekspresyjnym – pomagać sobie gestykulacją;
- Niekiedy osobie głuchej towarzyszy tłumacz języka migowego. Pomimo naturalnego odruchu, nie należy zwracać się do niego, lecz mówić bezpośrednio do osoby niesłyszącej. Nie tylko pozwoli to poczuć się jej ważnym uczestnikiem rozmowy, ale również umożliwi czytanie z ruchu warg. Obecnie dostępna jest usługa wideotłumacza, która umożliwia nawiązanie połączenia z osobą znającą język migowy poprzez łącze internetowe;
- Metoda zapisywania na kartce sprawdza się w przypadku przekazywania krótkich informacji. Niestety, w sprawach wymagających dłuższego objaśniania, może okazać się bardzo męcząca. Jeśli jednak komunikacja będzie realizowana w ten sposób choćby po to, by ustalić formę rozmowy, należy używać wielkich liter i układać zdania proste składniowo;
- Nie wolno zbywać osoby z dysfunkcją słuchu, mówiąc: „nieważne”, „nieistotne”. Trzeba wykazać się cierpliwością, a zamiast mówienia podniesionym głosem, należy powtórzyć treść zdania w nieco innej formie;
- Zwracając na siebie uwagę osoby głuchej, można do niej pomachać ręką.

Trzeba być jednak ostrożnym w dotykaniu jej znienacka, bez uprzedniego pozwolenia, chyba że zachodzi sytuacja realnego zagrożenia życia.

Wskazówki przydatne do rozmowy z osobą z niepełnosprawnością ruchową:

- Należy rozpoznać rodzaj niepełnosprawności: osoby z dysfunkcją ruchową najczęściej poruszają się na wózku albo chodzą o kuli. Sprzęt ten stanowi w pewnym sensie „przedłużenie” ich ciała, dlatego tak ważne jest, by nie dotykać go ani nie wieszać na nim żadnych rzeczy bez wcześniejszego uzyskania zgody właściciela;
- Wiadomym jest, że chęć niesienia pomocy jest niekiedy tak nieodparta, że widząc, jak osoba poruszająca się na wózku nie może pokonać przeszkody w postaci progu lub wyrwy w chodniku, u wielu osób pojawia się odruch złapania za wózek i pchania go. Nie należy jednak tego robić. Wcześniej trzeba zapytać, czy nasza pomoc jest potrzebna i w jaki sposób najlepiej jej udzielić;
- Rozmowa z osobą siedzącą na wózku może stanowić dla niej pewien dyskomfort, kiedy nad nią stoimy. Trudno jest bowiem w takim wypadku nie odnieść wrażenia, że w pewien sposób „górujemy” nad tą osobą. Należy zatem zadbać o utrzymanie właściwego kontaktu wzrokowego i usiąść na krześle (nie kucać, nie schylać się i przede wszystkim – nie klękać);
- W przypadku umówionego wcześniej spotkania z osobą z niepełnosprawnością ruchową, należy zadbać o to, żeby na jej drodze nie znalazły się żadne przeszkody. W przygotowaniu należy także mieć stanowisko z odpowiednio dostosowanym poziomem wysokości lady dla osób poruszających się na wózkach.

Wskazówki przydatne do rozmowy z osobą z niepełnosprawnością intelektualną:

- Należy rozpoznać rodzaj niepełnosprawności: jest to z pewnością najtrudniejsza do rozpoznania dysfunkcja, często na pierwszy rzut oka

niewidoczna. Najczęściej możemy zorientować się, że osoba, która przyszła z wizytą do jednostki, posiada intelektualną niesprawność, po problemach z przyswajaniem i przetwarzaniem przez nią informacji. W takim wypadku najlepiej jest podzielić przekazywane wiadomości na fragmenty i za każdym razem upewniać się, że zostały one odpowiednio zrozumiane;

- Niepełnosprawność intelektualna bardzo często idzie w parze z dysfunkcją mowy. Jeśli pojawia się kwestia braku zrozumienia, należy wykazać się taktem i cierpliwością, prosząc o powtórzenie zdania w innej formie;
- Jeśli, pomimo usilnych prób, informacja nadal nie została przyswojona, można posłużyć się przykładami: „proszę o wypełnienie formularza. Formularz wygląda w taki sposób (i tu pokazać odpowiedni dokument). Trzeba wpisać imię i nazwisko”. Należy używać w tym celu jak najprostszych zdań;
- Często zdarza się, że osoba z niepełnosprawnością intelektualną pojawi się w obecności kogoś z rodziny, bądź asystenta. Trzeba dołożyć wszelkich starań, by zwracać się bezpośrednio do interesanta, a nie do jego opiekuna, jednocześnie utrzymując z nim kontakt wzrokowy;
- Należy mówić w naturalnym tempie, dostosowanym do możliwości przyswajania przez interesanta, zwłaszcza kiedy da się zauważyć, że nie nadąża on z zapamiętaniem wszystkich treści. Powtarzając najistotniejsze komunikaty, za każdym razem trzeba upewnić się, że zostały one zrozumiane. Nie powinno się akcentować przesadnie poszczególnych słów, ani używać trudnych zwrotów, zapożyczeń z innego języka, skrótów itd. W razie potrzeby, można posłużyć się obrazkiem lub odpowiednią grafiką. Na koniec warto wypunktować i podsumować najważniejsze informacje, które padły w toku rozmowy.

Rozmowa i obsługa osoby ze szczególnymi potrzebami będzie dla obu stron satysfakcjonująca, jeśli będziemy kierować się zasadą: najpierw człowiek, później jego niepełnosprawność. Słowa mają moc kreowania rzeczywistości; jeśli wyrażamy się w sposób serdeczny, jesteśmy cierpliwi i odnosimy się (do) partnera dyskusji z szacunkiem, stwarzamy pozytywny przekaz, w jaki sposób traktować osobę z niepełnosprawnością.

2. Wyzwania stojące przed przedstawicielami służb mundurowych w kontakcie z interesantami z niepełnosprawnościami

Problem zapewnienia odpowiednich warunków do funkcjonowania na komisariacie policji, sali sądowej, w areszcie czy zakładzie karnym jest szczególnie istotny, gdy chodzi o osoby z niepełnosprawnościami. Nie tylko w Polsce - w wielu innych państwach, system penitencjarny wymaga niezbędnych reform w tym zakresie. Na przykład, osoby z niepełnosprawnością ruchową bardzo często umieszczane są w miejscach odizolowanych ze względu na trudności logistyczne i architektoniczne, niedostosowanie pomieszczeń, które powinny być ogólnodostępne. Dodatkową przeszkodę może stanowić brak umiejętności właściwego porozumiewania się z osobami ze szczególnymi potrzebami (np. z głuchymi, z osobami z demencją, w spektrum autyzmu), co może przyczyniać się do pogłębienia u nich stanu depresji, poczucia odizolowania od społeczeństwa, stanów lękowych czy wręcz skłonności samobójczych. Problemy pojawiają się już podczas przybycia policjantów na miejsce wezwania. Należy bowiem pamiętać, że osoba z niepełnosprawnością może być tą, która potrzebuje wsparcia, ale także i tą, która popełniła przestępstwo. Co zrobić w przypadku, gdy jest to osoba głucha? Czy zawsze wymagana jest obecność tłumacza języka migowego?

Aby ułatwić nawiązanie właściwego kontaktu i zmniejszyć bariery komunikacyjne, poniżej przedstawionych zostanie kilka wskazówek, zarówno dla policjantów, którzy często jako pierwsi wzywani są do sytuacji kryzysowej, jak i dla strażników, którzy na co dzień sprawują opiekę nad osadzonymi, wśród których mogą znaleźć się osoby z niepełnosprawnościami.

Wezwanie policji

- W przypadku, gdy policja wzywana jest do nagłej interwencji w sprawie osoby głuchej, niedosłyszającej lub z problemami w wystawianiu się,

policjant może przesłuchać taką osobę, prosząc o pośrednictwo w tłumaczeniu z języka migowego kogoś z bliskiej rodziny/otoczenia tylko wtedy, gdy sytuacja ta stanowi bezpośrednie zagrożenie dla zdrowia i życia. W innym przypadku, należy wezwać tłumacza i dopiero w jego obecności przesłuchiwać oskarżonego czy podejrzanego. To samo dotyczy osób z niepełnosprawnością intelektualną. Powinny być one przesłuchiwane w obecności ich opiekuna prawnego;

- Należy pamiętać o tym, że choć osoby z niepełnosprawnościami są tak samo podległe prawu, to jednak potrzebują większych dostosowań w przestrzeni, w której się poruszają. Dlatego też należy zadbać o to, by na posterunek policji mogła samodzielnie wjechać osoba na wózku inwalidzkim, by niewidomy mógł odczytać lub usłyszeć informacje w preferowanym przez siebie formacie, a osoba z niepełnosprawnością intelektualną otrzymała informacje i komunikaty, które będzie w stanie zrozumieć;
- Policjanci nie powinni konfiskować ani przestawiać we własnym zakresie żadnego przyrządu ani wyposażenia, którym wspomaga się osoba z niepełnosprawnością (np. wózek, kula, biała laska);
- Jeśli policjant został wezwany do osoby niewidomej, powinien podać swoje imię, nazwisko oraz stopień;
- Jeśli policjant staje twarzą w twarz z osobą głuchą, powinien mówić bezpośrednio do niej, a nie do jej asystenta, tłumacza czy członka rodziny;
- W przypadku osoby z niepełnosprawnością intelektualną, należy w jak najprostszy sposób przedstawić sytuację, w jakiej się znalazła. Nie powinno się przy tym traktować jej w sposób protekcyjny, dobrze jest nie używać policyjnego żargonu i zbyt formalnych zwrotów. Na koniec można poprosić o to, żeby osoba powiedziała nam własnymi słowami to, co rozumiała;
- W przypadku zatrzymania osoby niewidomej, dobrze jest wyjaśnić jej, w jaki sposób i w jakie miejsce zostanie przetransportowana. W trakcie przejazdu można informować, przez jakie dzielnice miasta przejeżdża. Jeśli jest to osoba z psem przewodnikiem, on również powinien znaleźć się w samochodzie;
- Jeśli do składania zeznań wezwana jest osoba z niepełnosprawnością,

należy dołożyć starań, by to ona była ich autorem. Zeznania nie mogą być formą interpretacji zdarzenia przez tłumacza czy osobę postronną;

- Osobie głuchej należy zapewnić obecność tłumacza języka migowego lub nawiązać połączenie z wideotłumaczem;
- Warto pamiętać o tym, że jeśli osoba głucha posługuje się językiem migowym, zakucie jej w kajdanki uniemożliwia komunikowanie się. Oczywiście, nie każdy posługuje się językiem migowym. Niektórzy wolą czytać z ruchu warg. W takim wypadku funkcjonariusz powinien mówić zwrócony twarzą do osoby z niepełnosprawnością i upewnić się, że pomieszczenie jest dobrze oświetlone;
- Obecność tłumacza języka migowego uzależniona jest rzecz jasna od wagi sprawy. Jeśli policjant rutynowo zatrzymuje pojazd do kontroli, można komunikować się za pomocą kartki. Jednak podczas aresztowania, czy podczas rozprawy sądowej, obecność tłumacza języka migowego jest już konieczna.

Osadzeni z niepełnosprawnościami

- Zakłady karne, do których trafiają osoby ze szczególnymi potrzebami powinny być dostosowane do ich potrzeb. Co więcej, należy zadbać o to, by pracownicy mundurowi zostali odpowiednio przeszkoleni w zakresie niwelowania barier w komunikacji oraz udzielania podstawowej pomocy osobom ze szczególnymi potrzebami. W związku z tym, że nie mają oni wpływu na to, z jaką niepełnosprawnością trafi do nich konkretna osoba, szkolenia powinny mieć charakter kompleksowy;
- Zapewnienie odpowiedniej opieki medycznej, odpowiadającej potrzebom osób z niepełnosprawnościami może być wyjątkowo trudnym przedsięwzięciem, biorąc pod uwagę szeroki wachlarz potrzeb osadzonych. Niemniej, należy wdrożyć plan udzielania pierwszej pomocy w sytuacji bezpośrednio zagrażającej utracie życia osób z niepełnosprawnościami. Chodzi tu więc nie tylko o świadomość specyfiki potrzeb, ale także o zapewnienie systemu ostrzegania przed zagrożeniem (np. pożarem)

dostosowanego dla osób głuchych, czy dostępności regulaminu zakładu karnego i oznakowania ogólnodostępnych pomieszczeń w systemie Braille'a;

- Wszystkie osoby osadzone mają prawo do takich samych przywilejów. Jednak osadzeni z niepełnosprawnościami mogą wymagać dodatkowej asysty przy czynnościach dnia codziennego, np. podczas ubierania się, brania prysznica, przechodzenia z jednego miejsca do drugiego, przyjmowania leków. Osobom niewidomym powinna zostać zapewniona biała laska, a osoby poruszające się na wózku należy umieścić w dostosowanej celi z dostosowaną toaletą tak, żeby nie były one w każdej sytuacji zmuszane do polegania na innych osadzonych;
- Aby nie dopuścić do sytuacji, w której osadzeni byliby dyskryminowani, trzeba pomyśleć o tym, w jakich aspektach funkcjonowania w zakładzie karnym mogliby oni napotkać trudności i zapewnić jak najlepszy dostęp do odbywania: widzeń, rozmów telefonicznych, spaceru, toalet i bibliotek. Standard ich życia w zakładzie karnym nie może odbiegać od standardu gwarantowanego innym osadzonym.

3. Osoba z niepełnosprawnością z psem przewodnikiem jako interesant

Pośród interesantów komendy policji lub innych jednostek mundurowych, mogą być osoby z niepełnosprawnościami w towarzystwie psa przewodnika lub psa asystującego. W związku z tym, że nierzadko pojawia się wiele wątpliwości i niejasności co do tego, w jaki sposób traktować asystującego czworonoga, poniżej zawarto kilka niezbędnych informacji na ten temat.

Jak odróżnić psa przewodnika od zwykłego psa

- Pies przewodnik, to zwierzę specjalnie trenowane do tego, by wspomagać

osoby z niepełnosprawnościami. Art. 2 pkt. 11 Ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych definiuje psa asystującego jako „odpowiednio wyszkolonego i specjalnie oznaczonego psa, w szczególności psa przewodnika osoby niewidomej lub niedowidzącej oraz psa asystenta osoby niepełnosprawnej ruchowo, który ułatwia osobie niepełnosprawnej aktywne uczestnictwo w życiu społecznym”.

- Choć najczęściej psy te szkolone są po to, żeby stać się „oczyma” osoby niewidomej, to istnieje też spora grupa zwierząt, ostrzegających głuchych przed wszelkimi sygnałami zagrożenia, czy pomagających niepełnosprawnym ruchowo otwierać drzwi, wciskać przyciski, bądź podnosić przedmioty;
- Pies przewodnik stanowi „przedłużenie” osoby, której służy, dlatego też każdorazowa odmowa wstępu do miejsca użyteczności publicznej traktowana jest jako forma dyskryminacji osoby ze szczególnymi potrzebami;
- W przeciwieństwie do zwierząt domowych, psy przewodnicy mają prawo wstępu do wszystkich miejsc publicznych, czyli na przykład do urzędów, sądów, kin, szkół, przychodni, samolotów, kawiarni. Wyjątek mogą stanowić miejsca sakralne, zoo i niektóre oddziały szpitalne. Mowa o tym w Ustawie z dnia 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia.
- Z miejsca użyteczności publicznej można wyprowadzić psa asystującego tylko w przypadku, gdy właściciel straci nad nim kontrolę i pies zacznie bezpośrednio zagrażać zdrowiu bądź życiu innych ludzi;
- Psa przewodnika można rozpoznać po tym, że posiada specjalną uprzęż z napisem „Pies asystujący” (najczęściej jest to rasa labrador). W razie wątpliwości, jego właściciel powinien okazać odpowiedni certyfikat, potwierdzający status czworonoga oraz aktualną książeczkę jego szczepień;
- Pies przewodnik nie musi nosić kagańca ani być trzymany na smyczy.

W jaki sposób zachować się, kiedy naszą jednostkę odwiedzi osoba z niepełnosprawnością w asyście swojego psa

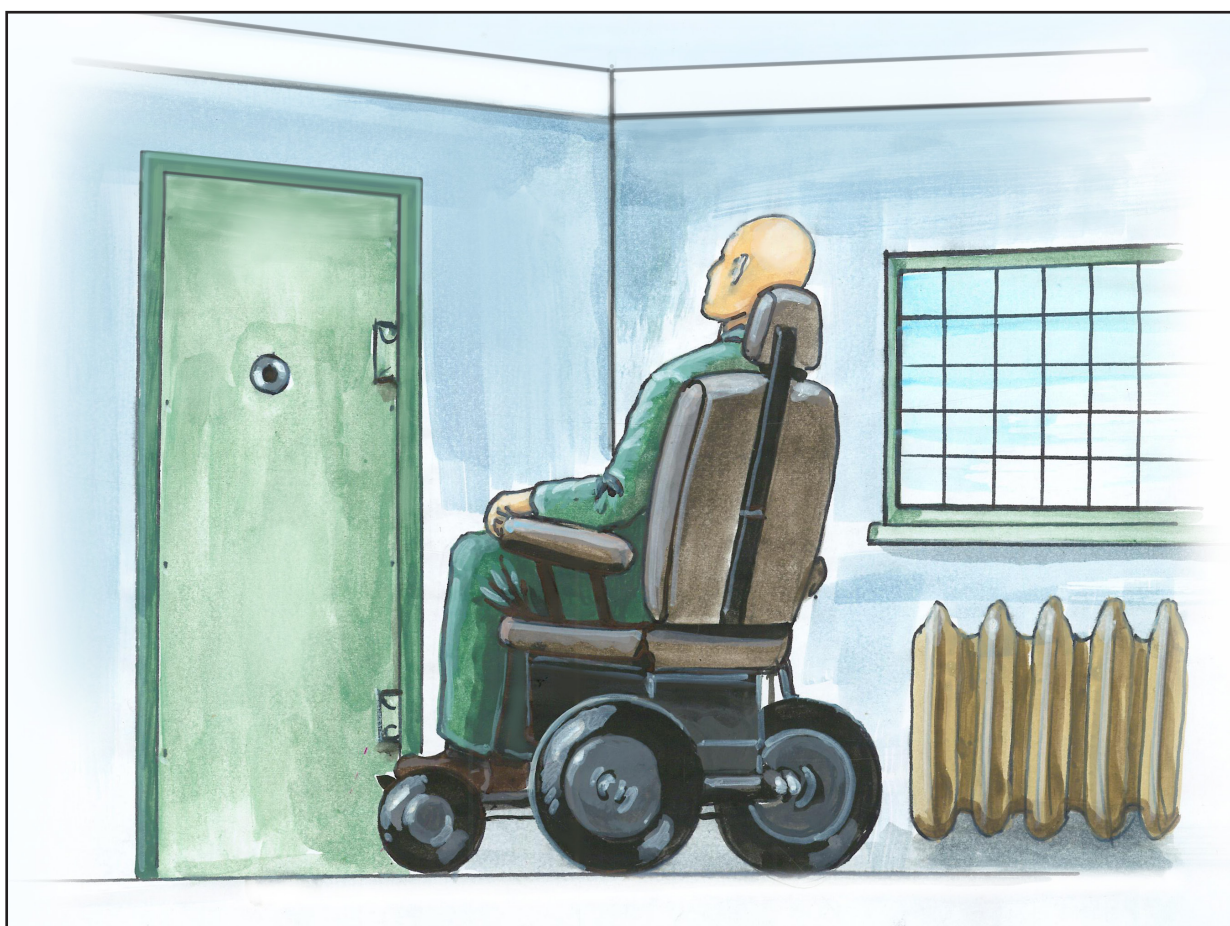
- Podczas asysty, pies wykonuje swoją pracę i jest odpowiedzialny za zapewnienie bezpieczeństwa osobie z niepełnosprawnością, dlatego nie wolno go rozpraszać. Na jego kamizelce może widnieć napis: „Nie głaskać – pracuję” czy „Nie zaczepiaj mnie. Jestem w pracy”;
- Należy unikać kontaktu wzrokowego ze zwierzęciem, nie karmić go, nie głaskać, nie mówić do niego. Można zaproponować podanie miski z wodą po uprzednim ustaleniu tego z jego właścicielem;
- Podprowadzając osobę niewidomą do określonego stanowiska, nie należy chwycić psa za uprząż. W takim wypadku, najpierw trzeba zapytać, czy osoba potrzebuje pomocy, a następnie podać swoje ramię po przeciwnej stronie niż ta, po której znajduje się pies;
- Można wyznaczyć osobę, która wskaże drogę do określonego pokoju. Pies będzie podążał za nią i doprowadzi do celu osobę z niepełnosprawnością;
- Jeśli wejście do określonej instytucji wyposażone jest w bramkę z wykrywaczem metali, osoba z niepełnosprawnością przechodzi przez nią wraz ze swoim psem, po uprzednim oswobodzeniu go z uprzęży.

Bądźmy wyrozumiali, nie stygmatyzujmy

Choć wrażliwość społeczna dotycząca reagowania na potrzeby osób z niepełnosprawnościami z biegiem lat zmienia się na korzyść, nadal istnieje wiele sytuacji, w których dochodzi do dyskryminacji. Zdarza się bowiem, że osoby niewidome nie są wpuszczane z psem przewodnikiem do kawiarni, czy na teren kąpieliska. A przecież dla osób niewidomych asystowanie psa jest równoważne z posługiwaniem się białą laską, dla osób niedosłyszących z aparatem słuchowym, czy implantem. Mając to na uwadze, należy reagować i uświadamiać społeczeństwo za każdym razem, gdy dochodzi do naruszenia prawa w tym zakresie.

Rozdział IV

Studium przypadków. Przykłady dobrych praktyk

Cela więzienna. Kraty w oknie. Łysy mężczyzna na wózku elektrycznym, twarz skierowana w stronę zamkniętych drzwi. Wózek wydaje się szerszy niż drzwi do celi.

1. Osoba z zaburzeniami psychicznymi na komisariacie policji

Zgodnie z preambułą ustawy o ochronie zdrowia psychicznego „zdrowie psychiczne jest fundamentalnym dobrem osobistym człowieka, a ochrona praw osób z zaburzeniami psychicznymi należy do obowiązku państwa”(Ustawa z 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego, Dz. U. z 2022 r., poz. 2123). W art. 1 ust. 1 wymienionej ustawy wskazano z kolei, że „ochronę zdrowia psychicznego zapewniają organy administracji rządowej i samorządowej oraz instytucje do tego powołane”. Pomocy w realizacji przedmiotowych zadań udziela również policja. Zobowiązana jest ona do udzielania wsparcia lub pomocy lekarzom, którzy wykonują czynności w stosunku do osób z zaburzeniami psychicznymi lub innymi szczególnymi potrzebami w zakresie zdrowia psychicznego.

W trakcie wykonywania obowiązków służbowych, na przykład podczas przyjmowania interesanta na komisariacie, czy przeprowadzając interwencje w konkretnej sprawie, funkcjonariusze policji często spotykają się z osobami, cierpiącymi na różnego rodzaju zaburzenia czy choroby psychiczne (Klonowska-Senderska, Sitkowska, 2012). Z tego względu, niezwykle ważne jest propagowanie wśród służb mundurowych świadomości i wiedzy na temat funkcjonowania takich osób. Zdolność do szybkiej oceny zachowania osoby z zaburzeniami psychicznymi pozwala na zastosowanie indywidualnego podejścia i zgodnego z obowiązującymi procedurami postępowania. Mając na uwadze bezpieczeństwo policjantów i osób ze szczególnymi potrzebami, stosowanie procedur, obowiązujących w policji jest jednym z najważniejszych elementów szeroko ujmowanej współpracy funkcjonariuszy z obywatelami.

Należy także pamiętać o tym, że osoby z zaburzeniami osobowości charakteryzują się „głęboko zakorzenionymi i utrwalonymi wzorcami zachowań, przejawiającymi się mało elastycznymi reakcjami na różnorodne sytuacje indywidualne i społeczne. Reprezentują one albo skrajne, albo znaczące odmienności w porównaniu z przeciętnym w danej kulturze sposobem

spostrzegania, myślenia i odczuwania, a w szczególności – odnoszenia się do innych” (Pużyński, Wciórka, 2000).

W nowej klasyfikacji ICD 11 wskazano, by „podstawowym wymiarem klasyfikacji zaburzeń osobowości było nasilenie, które może być łagodne, umiarkowane lub ciężkie”. Trudności z osobowością nie mogą być jednak klasyfikowane jako zaburzenie psychiczne. Zaburzenie osobowości może być opisywane przez wskazanie obecności nieadaptacyjnych cech osobowości danej jednostki. Natomiast osoby chorujące psychicznie z obrazem klinicznym, np. schizofrenii, depresji, choroby afektywnej dwubiegunowej (ChAD) czy też zaburzeń lękowych, zaburzeń odżywiania czy zaburzeń psychotycznych, mają w swej historii choroby różne nasilenie konkretnych objawów. W tej mierze, może występować ostry przebieg choroby z silnymi zaburzeniami myślenia o złożonej aktywności, zaburzeniami świadomości, a także z objawami wytwórczymi tj. omamami i urojeniami (Gaebel, Zielasek, Reed, 2017).

Podkreślenia wymaga to, że osoby z zaburzeniami psychicznymi i z zaburzeniami osobowości wykazują większe predyspozycje do zachowań ryzykownych, mają skłonności do popadania w konflikty i naruszania obowiązującego prawa.

Stan faktyczny

Mężczyzna (32 lata) przyszedł na komisariat policji, w celu zgłoszenia utraty telefonu komórkowego. Podczas oczekiwania na funkcjonariusza policji był nadpobudliwy, na zmianę wstawał i siadał, chodził po korytarzu komisariatu, podskakiwał i zaczepiał inne osoby. Głośno okazywał swoje niezadowolenie, związane ze stratą telefonu, kierował komunikaty słowne do wszystkich pracowników komisariatu. Był niecierpliwy i agresywny, a w wypowiedziach używał wulgaryzmów.

Funkcjonariusz policji, po wstępnej obserwacji, podejmując czynności wobec

osoby, przejawiającej zachowania odbiegające od normy, powinien zaplanować swoje działania z uwzględnieniem celów interwencji:

1. zachować spokój;
2. poprosić o wsparcie innego funkcjonariusza;
3. skontaktować się z dyżurnym;
4. obserwować zachowanie interesanta;
5. słuchać z uwagą jego twierdzeń i nie sprzeciwiać się jego poglądom;
6. zachować postawę zrozumienia i nie prowokować interesanta;
7. nie zostawiać osoby z podejrzeniem zaburzenia psychicznego, wykazującej zachowania agresywne i auto-agresywne samej;
8. w przypadku zachowań agresywnych, zastosować środki przymusu bezpośredniego.

Zastosowanie środków przymusu bezpośredniego w celu obezwładnienia lub konwojowania może mieć miejsce wówczas, gdy osoba zachowująca się nieprawidłowo z powodu zaburzeń psychicznych czy choroby psychicznej nie podporządkowuje się poleceniom funkcjonariuszy policji, w sposób gwałtowny zacznie niszczyć lub uszkadzać przedmioty. Lub wtedy, gdy jej nieprawidłowe zachowanie może zagrażać nie tylko jej życiu czy zdrowiu, lecz również życiu i zdrowiu innych osób, uczestniczących w wydarzeniach oraz bezpieczeństwu powszechnemu (Pawłowski, Pośpiech, 2013).

Zasady interwencji policyjnej wobec osoby z podejrzeniem zaburzenia psychicznego, u której występują widoczne zaburzenia świadomości (tj. dezorientacja, nadpobudliwość ruchowa, objawy wytwórcze, urojenia i omamy) są następujące:

1. Wezwij zespół ratownictwa medycznego!

Osoba z zaburzeniami psychicznymi w sytuacji stresowej, lub odczuwająca zagrożenie, jest zazwyczaj agresywna i bardzo silna, może być groźna dla siebie i innych. Często ma zaburzony obraz rzeczywistości i może

nie reagować na polecenie funkcjonariusza. Dlatego bardzo ważne jest zachowanie szczególnej uwagi, bo jej zachowania mogą być nieprzewidywalne.

2. Jeśli jest to możliwe poczekaj na ratowników!

Osoba z zaburzeniami psychicznymi w kontakcie z funkcjonariuszem policji, który wykazuje postawę zrozumienia i spokoju, często sama się uspokaja. Wówczas należy poczekać z nią na przyjazd ratowników. W sytuacji nadmiernego pobudzenia i ataków agresji (np. szarpania, wyrywania się) należy zastosować procedury, dotyczące obezwładnienia.

3. Współpracuj z zespołem ratowników!

Interwencje wobec osób z zaburzeniami psychicznymi po wezwaniu zespołu ratownictwa medycznego prowadzą ratownicy. Policjanci służą wsparciem podczas zachowań siłowych, w celu podania leków przez ratowników.

4. Prowadź działania zdecydowanie!

Działania zdecydowane i szybka reakcja policjantów, umożliwią podanie leków przez zespół ratownictwa medycznego, które mają na celu wyciszenie i uspokojenie osoby. Jeśli nie jest to możliwe, funkcjonariusze policji muszą zastosować chwyt obezwładnienia, służący do krótkiego unieruchomienia osoby w celu podania leków.

5. W razie nieuchronnego niebezpieczeństwa działaj natychmiast!

W przypadku braku możliwości oczekiwania na ratowników (zob. pkt 2), gdy ryzyko zagrożenia zdrowia lub życia jest bardzo wysokie, działania funkcjonariuszy muszą być podjęte od razu. Polegają one na zastosowaniu środków przymusu bezpośredniego (użycie kajdanek, siły fizycznej w celu „doczekania” do przyjazdu zespołu ratownictwa medycznego).

2. Osoba z niepełnosprawnością ruchową w zakładzie karnym/areszcie śledczym

Nie ulega wątpliwości, że „godność przysługuje każdemu z nas, każdemu człowiekowi, bez względu na jakiegokolwiek cechy – wiek, płeć, niepełnosprawność, chorobę, pochodzenie, poglądy itd. – niezależnie również od naszego zachowania” (Komentarz Rzecznika Praw Obywatelskich, Art. 30). Zgodnie z art. 30 Konstytucji RP, przyrodzona i niezbywalna godność człowieka stanowi źródło wolności i praw obywatela. Jest ona nienaruszalna, a jej poszanowanie i ochrona jest obowiązkiem władz publicznych (Art. 30 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.)).

Obowiązkiem państwa oraz społeczeństwa jest szanowanie, uznawanie i nienaruszanie prawa jednostki do poczucia godności. Należy zapewnić wszystkim obywatelom prawo do decydowania o sobie, do samorealizacji oraz do życia zgodnie z systemem własnych wartości. Zwracając szczególną uwagę na specyfikę funkcjonowania osób z niepełnosprawnościami i innymi szczególnymi potrzebami, poczucie godności jest jednym z najważniejszych zagadnień, a za „naruszenie godności” uznać należy każdą sytuację, w której człowiek staje się wyłącznie przedmiotem działań, podejmowanych przez władze publiczne.

W literaturze polskiej i zagranicznej poświęcono dużo uwagi problemom osób z niepełnosprawnościami, które przebywają w jednostkach odosobnienia penitencjarnego. Dotyczy to w szczególności tzw. oddziałów penitencjarnych, o których mowa w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych (Dz. U. z 2013 r., poz. 1067). Osadzony, czyli osoba skazana, skierowana do odbycia kary pozbawienia wolności, odbywa ją w jednym z trzech w systemów, tj. zwykłym, terapeutycznym bądź programowego oddziaływania.

System terapeutyczny stosuje się wobec osoby skazanej ze szczególnymi potrzebami, w tym osoby z niepełnosprawnością fizyczną, co wynika z treści

art. 96 ustawy – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2021 r., poz. 53 ze zm.). Zgodnie z § 1 tego artykułu, w systemie terapeutycznym karę odbywają skazani z niepsychotycznymi zaburzeniami psychicznymi, w tym skazani za przestępstwo określone w art. 197-203 Kodeksu karnego, popełnione w związku z zaburzeniami preferencji seksualnych, upośledzeni umysłowo, a także uzależnieni od alkoholu albo innych środków odurzających lub psychotropowych oraz **skazani niepełnosprawni fizycznie - wymagający oddziaływania specjalistycznego, zwłaszcza opieki psychologicznej, lekarskiej lub rehabilitacyjnej**. Dodatkowo, zgodnie z § 27 Regulaminu organizacyjno-porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności (Dz. U. z 2016 r., poz. 2231) wobec skazanych niepełnosprawnych fizycznie, dyrektor zakładu karnego może, na wniosek lub po zasięgnięciu opinii lekarza, dokonywać niezbędnych odstępstw od przewidzianego w regulaminie typowego sposobu wykonywania kary pozbawienia wolności w zakresie uzasadnionym stanem zdrowia tych wskazanych.

Ważne informacje:

Osobom ze szczególnymi potrzebami (którymi mogą być zarówno osadzeni, pracownicy, jak i osoby wizytujące) należy zapewnić dostępność architektoniczną zakładu penitencjarnego (art. 6 ust. 1 ustawy o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami z 19 lipca 2019 r., Dz. U. z 2022 r., poz. 2240). Dotyczy to w szczególności:

- zapewnienia wolnych od barier poziomych i pionowych przestrzeni komunikacyjnych budynków;
- instalacji urządzeń lub zastosowania środków technicznych i rozwiązań architektonicznych w budynku, które umożliwiają dostęp do wszystkich pomieszczeń, z wyłączeniem pomieszczeń technicznych;
- zapewnienia informacji na temat rozkładu pomieszczeń w budynku, co najmniej w sposób wizualny i dotykowy lub głosowy;

- zapewnienia wstępu do budynku osobie, korzystającej z psa asystującego;
- zapewnienia osobom ze szczególnymi potrzebami możliwości ewakuacji lub uratowania ich w inny sposób.

Poniżej przedstawiono dobre praktyki w zakresie dostosowania architektonicznego pomieszczeń. Dostosowanie celi do potrzeb osoby z niepełnosprawnością powinno spełniać wszystkie standardy dostępności, mając na uwadze samodzielność osadzonego i jego godność, którą gwarantuje również konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z 13 grudnia 2006 r (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169 ze zm.).

Stan faktyczny

Osadzonym jest mężczyzna w wieku 32 lat z niepełnosprawnością ruchową w stopniu znacznym, powstałą wskutek wypadku w okresie dzieciństwa. Samodzielnie porusza się za pomocą wózka inwalidzkiego (aktywnego), zaś w razie napotkania barier architektonicznych, również przy pomocy osoby trzeciej bądź asystenta. Stan zdrowia mężczyzny, ze względu na niepełnosprawność, utrudnia mu samodzielnie funkcjonowanie. Wskazana została konieczność dostosowania do potrzeb osób z niepełnosprawnościami najbliższego otoczenia, w tym miejsca pobytu/celi. Poza wskazanymi trudnościami, u mężczyzny występują zaburzenia, związane z termoregulacją ciała, upośledzenie czucia skórno oraz skłonność do powstawania odleżyn.

Dostępność pomieszczeń

Mówiąc o dostępności zakładu karnego, należy pamiętać nie tylko o celi, ale również o innych pomieszczeniach, do których osoba z niepełnosprawnościami potencjalnie może dotrzeć. Na uwadze należy mieć takie pomieszczenia jak: świetlice, sale widzeń, biblioteki, kaplice, ambulatorium oraz plac spacerowy.

Ważne jest, aby osoby z niepełnosprawnościami, poruszające się na wózku, miały zagwarantowaną przestrzeń manewrową o wymiarach minimum 150 cm na 150 cm. Przestrzeń taka powinna znajdować się w niedalekiej odległości od wejścia, jednocześnie poza polem otwierania drzwi. Wiele opracowań, dotyczących osób z niepełnosprawnościami umieszczonych w jednostkach izolacji penitencjarnej, wskazuje na ich trudności w poruszaniu się. Zakłady karne, ze względu na brak zachowania standardów dostępności celi, są niedostępne szczególnie dla osób poruszających się na wózkach.

Dostępna cela

Aby osoba z niepełnosprawnościami nie angażowała innych osadzonych w czynności dnia codziennego (np. zaparzenie herbaty, podanie przedmiotów z wysoko zawieszonych półek), wyposażenie celi powinno znajdować się na wysokości do 110 cm. Dotyczy to np.: szafek, stołów, klamek okiennych, a także wieszaków na ręczniki, szafek z książkami lub szafek na rzeczy osobiste. Jeśli w pomieszczeniu znajdują się szafki stojące, to wówczas należy zapewnić do nich dostęp z przestrzenią manewrową dla wózka, jednak nie niżej niż 50 cm mierząc od podłoża.

Dostępna toaleta

Cela, w której umieszczona jest osoba z niepełnosprawnościami, powinna spełniać standardy dostępności także w zakresie tzw. kącika sanitarnego czy toalety. Zaleca się, by w pomieszczeniu znalazły się przystosowane dla osób z niepełnosprawnościami urządzenia sanitarne (muszla ustępowa, umywalka, dozowniki mydła i do papierowych ręczników, suszarka do rąk). Powinny być one umieszczone na wysokości 110 cm, przy czym górną granicę, dostępną dla osoby na wózku, określa się na wysokości 135 cm, mierząc od podłoża. Warto pamiętać, że może powstać konieczność skorygowania tej wysokości, w przypadku osób

z indywidualnymi potrzebami i ograniczeniami w zakresie zasięgu rąk.

Przestrzeń manewrowa w toalecie, przystosowanej dla osoby ze szczególnymi potrzebami, powinna zapewnić dojazd wózkiem inwalidzkim do wszystkich dostępnych urządzeń. Przestrzeń taka powinna mieć wymiary co najmniej 150 cm na 150 cm (§ 86 ust. 1 rozporządzenia Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie, Dz. U. z 2022 r., poz. 1225).

Osadzony, mający problemy z samodzielnym poruszaniem się w celi mieszkalnej, bez zapewnienia dostępności architektonicznej, potrzebuje asysty innych osób. Jego przemieszczanie się zarówno po celi, jak i po terenie zakładu karnego, bardzo często uzależnione będzie od pomocy osób trzecich. Należy mieć jednak na uwadze, że podejmowanie prób pomocy osadzonemu w sytuacji, gdy potrafi on samodzielnie podejmować określone czynności, może wpłynąć na jego poczucie samodzielności i sprawczości. Ostatecznie wpłynąć może także na brak motywacji do zmiany.

Na koniec warto zwrócić uwagę na stanowisko Rzecznika Praw Obywatelskich. W tekście opublikowanym 9 listopada 2018 r. pt. *Dlaczego więzień poruszający się na wózku ma spędzać czas tylko w celi mieszkalnej? RPO o dostosowaniu jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami* wskazano, że: „zarówno Karta Praw Osób Niepełnosprawnych, jak i Konwencja ONZ o prawach osób niepełnosprawnych mają zastosowanie również do osób pozbawionych wolności oraz środowiska stworzonego w miejscu ich osadzenia. Zobowiązują one wszelkie instytucje państwowe do zapewnienia osobom z niepełnosprawnościami prawa do życia w środowisku wolnym od barier oraz pełnego udziału we wszystkich jego sferach”.

Zakończenie

Głównym celem Autorów, opracowujących powyższy podręcznik dobrych praktyk, było propagowanie wzorców poszanowania godności każdego człowieka.

Podręcznik ten miał za zadanie przybliżyć Państwu osoby z różnymi rodzajami niepełnosprawności odwiedzające jednostki, w których zatrudnieni są przedstawiciele służb mundurowych. Dzięki przedstawieniu aktów prawnych, różnych rodzajów niepełnosprawności i szczególnych potrzeb, dobrych manier w kontakcie bezpośrednim oraz zaproponowaniu rozwiązań konkretnych przypadków pragniemy, aby zwiększyła się świadomość tego, jak zachować się np. podczas wizyty osoby głuchej w komisariacie policji, czy niewidomego interesanta w towarzystwie psa asystującego.

W publikacji przedstawione zostały również dobre praktyki wobec osób z niepełnosprawnością ruchową, które odbywają karę pozbawienia wolności w warunkach izolacji penitencjarnej. Nie ulega wątpliwości, że osobom takim należy zagwarantować odpowiednie warunki bytowe, spełniające nie tylko minimalne standardy, lecz także pozwalające na samodzielne funkcjonowanie, zgodnie z obowiązującymi regulacjami.

Ponadto, celem publikacji było przedstawienie aspektu dyskryminacji oraz szeroko rozumianej stygmatyzacji osób z niepełnosprawnościami, które odbywają karę pozbawienia wolności.

Wykaz źródeł

Attwood, T., Zespół Aspergera. Kompletny przewodnik. Harmonia Universalis - Grupa Wydawnicza Harmonia, Gdańsk 2013.

Beynon J., Brand J., Brett R., i in. Handbook on Prisoners with Special Needs, Criminal Justice Handbook Series, United Nations Office on Drugs and Crime, 2009, https://www.unodc.org/pdf/criminal_justice/Handbook_on_Prisoners_with_Special_Needs.pdf (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Biuletyn Informacji Publicznej RPO, „Dlaczego więzień poruszający się na wózku ma spędzać czas tylko w celi mieszkalnej? RPO o dostosowaniu jednostek penitencjarnych do potrzeb osób z niepełnosprawnościami”, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/content/dlaczego-wiezien-poruszajacy-sie-na-wozku-ma-spedzac-czas-tylko-w-celi-mieszkalnej> (dostęp na 21.11.2022 r.)

Boycheva K., Customer Service for People with Disabilities, 2020, <https://www.deque.com/blog/customer-service-for-people-with-disabilities/?fbclid=IwAR1IX7O-CbJbX3su3mFEkeCWmqhoxtgESQ-h8nuqiEOGoXjqmMJDvD5RZ8U> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Ceglarski B., Pies asystujący – gdzie można i nie można z nim wejść?, Inform, <https://www.infor.pl/prawo/pomoc-spoeczna/niepelnospawni/767714,Pies-asystujacy-gdzie-mozna-i-nie-mozna-z-nim-wejsc.html?fbclid=IwAR12YmkSsdxFE-UXHM9dMPd62vjYclEzT2zSVVcHuS9WsQWhrxeU23uc1nY> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Dean K., Helpful Tips for Servicing Customers with Disabilities, ManoByte 2022, <https://www.manobyte.com/growth-strategy/helpful-tips-for-serving-customers-with-disabilities-or-special-needs?fbclid=IwAR3PQbiRqqPpa3fHCHRpDnM6Yiynz>

M5uuA7ErX53TrQDNeeb9w1IDibK8Mo (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Disability Etiquette: Treat Everyone with Respect, Department of Health: New York State, <https://www.health.ny.gov/publications/0951.pdf?fbclid=IwAR2E0YP4EkuR7qVYCizUa9RqXwIEpugEhSB4kIEpC1JuvD-8rU5gQ3gtQyQ> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

For inclusive quality police services for persons with disabilities: 10 areas of action, Dignitem Foundation, Santiago, Chile 2021, <https://www.un.org/development/desa/disabilities/wp-content/uploads/sites/15/2021/08/Guidelines-For-Inclusive-Police-Services-PwD-ENG.pdf> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Gaebel W., Zielasek J., Reed G.M., Zaburzenia psychiczne i behawioralne w ICD-11: koncepcje, metodologie oraz obecny status, *Psychiatria Polska* 2017, nr 51(2).

Galasiński D., Osoby niepełnosprawne czy z niepełnosprawnością? w: „Niepełnosprawność-zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2013(9), nr IV.

Gatherer A., Atabay T., Hariga F., Prisoners with special needs, w: *Prisons and health*, 151-158, <https://www.aclu.org/news/prisoners-rights/prisoners-physical-disabilities-are-forgotten-and> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.), https://www.euro.who.int/__data/assets/pdf_file/0005/249206/Prisons-and-Health,-17-Prisoners-with-special-needs.pdf (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Interwencje Policji wobec osób z zaburzeniami psychicznymi. Broszura dla funkcjonariuszy Policji, <https://isp.policja.pl/download/12/34118/KMPTbroszuraosoby>

Kevin D., Helpful Tips for Servicing Customers with Disabilities, ManoByte 2022, <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Kevin+D.+Helpful+Tips+for+Servicing+Customers+with+Disabilities+ManoByte+2022> (dostęp

na dzień 16.12.2022 r.).

Kijak, R., Niepełnosprawność intelektualna. Między diagnozą a działaniem. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich, Warszawa 2013.

Klonowska-Senderska I., Sitkowska K., Interwencje policyjne przeprowadzane w stosunku do osób dotkniętych zaburzeniem lub chorobą psychiczną, Kwartalnik Policyjny 2012, nr 4(22), s. 33.

Klonowska-Senderska I., Sitkowska K., Interwencje policyjne przeprowadzane w stosunku do osób dotkniętych zaburzeniem lub chorobą psychiczną, Kwartalnik Policyjny 2012, nr 4(22), s. 33.

Komentarz Rzecznika Praw Obywatelskich, Art. 30 – Godność osobista, <https://bip.brpo.gov.pl/pl/kategoria-konstytucyjna/art-30-godnosc-osobista> (dostęp na dzień 15.11.2022 r.).

Kościelska M., Wspomaganie rozwoju osób z niepełnosprawnościami intelektualnymi, w: J. Trempała, *Psychologia rozwoju człowieka*, PWN, Warszawa 2011.

Mikołajczyk B., Międzynarodowa ochrona praw osób starszych, Wolters Kluwer Business, Warszawa 2012, s. 134.

Otrębski W., *Interakcyjny model rehabilitacji zawodowej osób z upośledzeniem umysłowym*, Wydawnictwo KUL, Lublin 2007.

Morgan J., Prisoners with Physical Disabilities are Forgotten and Neglected in America, ACLU National Prison Project 2017, <https://www.google.com/search?client=firefox-b-d&q=Morgan+J.%2C+Prisoners+With+Physical+Disabilities+Are+Forgotten+And+Neglected+in+America%2C+ACLU+National+Prison+Project+2017> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Obywatele i ich Konstytucja. Fragmenty informacji o stanie przestrzegania wolności i praw człowieka i obywatela w 2017 r. oraz działalności Rzecznika Praw Obywatelskich – prawa osób z niepełnosprawnościami, <https://bip.brpo.gov.pl/sites/default/files/Prawa%20obywateli%20i%20ich%20konstytucja%202017.pdf>

Pawłowski A., Pośpiech J., Podstawy interwencji policyjnych ze szczególnym uwzględnieniem zasad podejmowania czynności wobec osób z zaburzeniami psychicznymi oraz nosicielami wirusa HIV. Materiały dydaktyczne, Warszawa 2013. *Prawa%20OzN%20-%20wyci%C4%85g%20z%20Informacji%20roczna%20RPO%20za%20rok%202013.pdf*

Pużyński S., Wciórka J. (red.), Klasyfikacja zaburzeń psychicznych i zaburzeń zachowania w ICD-10. Opisy Kliniczne i wskazówki diagnostyczne, Kraków – Warszawa 2000, s. 169.

Vallas R., Disabled Behind Bars. The Mass Incarceration of People with Disabilities in America's Jails and Prisons, Center for American Progress 2016,

<https://www.americanprogress.org/article/disabled-behind-bars/> (dostęp na dzień 16.12.2022 r.).

Wołowicz-Ruszkowska A., Niepełnosprawność intelektualna w ujęciu psychospołecznym. Aktualny stan wiedzy. w: B.E. Abramowska, M. Zima-Parjaszewska (red.), Asystent osoby z niepełnosprawnością intelektualną. PSONI, Warszawa 2017.

Akty prawne

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz. U. Nr 78, poz. 483 ze zm.).

Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych z dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz. U. z 2012 r., poz. 1169 ze zm.).

Ustawa z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 2123).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny wykonawczy (Dz. U. z 2021 r., poz. 53 ze zm.).

Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (j.t. Dz.U. z 2016 r. poz. 2046 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 21 listopada 2008 r. o zmianie ustawy o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych, ustawy o podatkach i opłatach lokalnych oraz ustawy o bezpieczeństwie żywności i żywienia (Dz.U. 2008 nr 223 poz. 1463).

Ustawa o zapewnianiu dostępności osobom ze szczególnymi potrzebami z dnia 19 lipca 2019 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2022 r., poz. 2240).

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karnych i aresztach śledczych z dnia 14 sierpnia 2003 r. (tekst jedn. Dz. U. z 2013 r., poz. 1067).

Rozporządzenie Ministra Pracy i Polityki Społecznej z dnia 1 kwietnia 2010 r.

w sprawie wydawania certyfikatów potwierdzających status psa asystującego
(Dz.U. z 2010 r. nr. 64 poz. 399)

Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości w sprawie regulaminu organizacyjno-
porządkowego wykonywania kary pozbawienia wolności z dnia 21 grudnia 2016 r.
(Dz. U. z 2016 r., poz. 2231).

Rozporządzenie Ministra Infrastruktury w sprawie warunków technicznych, jakim
powinny odpowiadać budynki i ich usytuowanie
(Dz. U. z 2022 r., poz. 1225).